

Victoria APOSTOL

Legea cu privire la asigurarea egalității din Republica Moldova: între integrare și abrogare

I. Introducere

Anul 2009 a reprezentat pentru politicienii din Republica Moldova începutul provocărilor de a schimba țara și de a-i oferi o imagine europeană râvnită de mai mult timp. Unele dintre inițiative au început să prindă contur chiar de la început, altele au apărut pe parcurs fără a face parte din planurile inițiale. Unul dintre exemplele cele mai elocvente în acest sens se referă la legea cu privire la asigurarea egalității sau legea anti-discriminare, așa cum a fost numită în prima variantă. Legea a „uimit” societatea moldovenească atât prin conținutul său, cât și prin circumstanțele în care a fost introdusă în Moldova post-sovietică. Uimirea nu a fost doar o reacție de moment dată uitării odată cu adoptarea legii. Din contră, Republica Moldova a cunoscut și s-a confruntat cu evenimente care nu au mai avut loc pe teritoriul ei de la declararea independenței.

Această afirmație este susținută de evoluția socio-politică a țării din anii '90 până în prezent. Până în anul 2001, societatea moldovenească a fost preocupată mai degrabă de acomodarea la noul stil de viață impus de schimbările politice, economice și culturale survenite în urma destrămării Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, însă din anul 2001 până în 2009 guvernarea comunistă și-a „definit” propria democrație, care a însemnat cenzură la nivelul presei, repudierea protestelor, diversității politice, moldovenizarea etc. Anul 2009 a adus nu numai schimbări la nivel politic, dar și la nivel societal, cetățenii devenind actori principali și inițiatori de procese fără a consulta clasa politică, și chiar cu scopul de a sancționa guvernarea. Mă refer aici la protestele pașnice care au apărut în Moldova și în particular la faptul că acestea au început să fie percepute ca un element necesar într-un stat de drept. Sigur, prin apariția și desfășurarea protestelor, Republica Moldova nu poate fi considerată brusc o democrație liberală. Este de analizat ce rol a avut legea cu privire la asigurarea egalității în acest proces și cum a fost influențată dinamica societății prin inițierea actului normativ. Legea anti-discriminare din Republica Moldova a reușit să creeze istorie și un precedent pentru societatea moldovenească. Prin intermediul ei au fost provocate, intensificate și făcute vizibile anume procese și acțiuni mai puțin cunoscute până la adoptarea legii.

II. Contextul societal anterior adoptării legii

Din perspectiva drepturilor fundamentale, discriminarea trebuie înțeleasă ca dreptul de a nu fi supus unor interziceri, limitări și diferențieri, intenționate sau nu, pe baza unor criterii precum sex, rasă, culoare, limbă, religie, sau alt criteriu. În dreptul internațional, principiul egalității și nediscriminării constituie un element fundamental al sferei drepturilor omului. Potrivit art. 1 al Protocolului nr. 12 la Convenția europeană a drepturilor omului „exercitarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie asigurată, fără vreo discriminare, fondată în special pe sex, rasă,

culoare, limbă, religie, opinii politice sau de orice fel, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație”¹.

Legea cu privire la asigurarea egalității din Republica Moldova oferă următoarea definiție noțiunii de discriminare: „discriminarea este orice deosebire, excludere, restricție sau preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate în prezenta lege sau pe criterii presupuse”. Criteriile stipulate în lege sunt enumerate la enunțarea scopului acestei prevederi normative: „scopul prezentei legi este prevenirea și combaterea discriminării, precum și asigurarea egalității tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Republicii Moldova în sferele politică, economică, socială, culturală și alte sfere ale vieții, fără deosebire de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar”². A se remarca faptul că, atât definiția de la nivel internațional, cât și cea de la nivel național coincid. Legea cu privire la asigurarea egalității conține la alin. (2) al art. 1 trei puncte care scot din sfera de aplicare a legii câteva situații. Conform alin. (2):

- (2) Prevederile prezentei legi nu se extind asupra și nu pot fi interpretate ca aducând atingere:
- a) familiei, care se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie;
 - b) raporturilor de adopție;
 - c) cultelor religioase și părților lor componente în partea ce ține de convingerile lor religioase.

Prevederile citate ajustează sensul standard al discriminării la circumstanțele interne. Studiul dedicat percepțiilor populației din Republica Moldova cu privire la fenomenul discriminării arată că³:

- Deși discriminarea unor grupuri de populație este considerată drept o problemă importantă de mai bine de 2/3 dintre respondenți, în agenda problemelor importante ea este plasată pe penultimul loc, după problemele ce țin de șomaj, creșterea prețurilor, economia slab dezvoltată, pensii mici, acces redus la servicii de sănătate, infrastructura slab dezvoltată, instabilitatea politică și accesul redus al tinerilor la educație.

- Respondenții consideră drept cele mai frecvent discriminate (în Republica Moldova) persoanele cu dizabilități mentale și fizice (respectiv 68% și 66%), după care urmează persoanele sărace (59%), persoanele HIV pozitive (56%), persoanele în etate (50%), persoanele de orientare homosexuală (49%), romii (48%) și femeile (32%).

- Conform opiniei respondenților, factorii care au contribuit în primul rând la amplificarea fenomenului de discriminare din ultimii 5 ani sunt mărirea discrepanței dintre săraci și bogați (49%), pierderea unor valori morale (16%) și faptul că Guvernul nu are o poziție fermă în acest sens (16%).

- 24% din respondenți au indicat că în ultimul an s-au simțit discriminați, iar 76% că nu s-au simțit. Cei care s-au simțit discriminați au fost jigniți verbal (68%), dați afară (10%) sau amenințați/intimidați (8%). Majoritatea au indicat drept motiv discriminarea din lipsa banilor.

¹ Convenția europeană a drepturilor omului, Protocol 12 (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf).

² Lega nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității (M.Of. nr. 103 din 29 mai 2012), data intrării în vigoare este 1 ianuarie 2013 (<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=343361&lang=1>).

³ Fundația Soros-Moldova, Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării: studiu sociologic, Cartier, Chișinău, 2011, p. 3-9.

Aceste rezultate ne indică nivelul de familiarizare a societății moldovenești cu noțiunea discriminării, atitudinile și reacțiile manifestate în cazurile de discriminare întâlnite, precum și valorile apreciate de către cetățenii Republicii Moldova. În linii mari, se poate observa că populația se raportează la discriminare dintr-o perspectivă socio-economică și nu una civil-politică. Nivelul scăzut de trai și sărăcia au reușit să atragă atenția și eforturile persoanelor doar în ceea ce le privea direct. Cauza majoră identificată de către respondenți în cazurile de discriminare sunt banii.

Totuși aceasta este doar o fațadă a imaginii de ansamblu. Respondenții au indicat prin răspunsurile lor că societatea în care trăiesc este una tradiționalistă cu un grad redus de toleranță și ancorată mult în stereotipuri și prejudecăți. Un procent de 28% dintre respondenți cred că persoanele cu dizabilități nu pot avea familie, în timp ce despre persoanele homosexuale cred că sunt destrăbălate, imorale, perverse, bolnave. Aproape fiecare al doilea respondent consideră că persoanele homosexuale suferă de HIV. Fiecare al treilea respondent a fost de părere că femeile sunt mai puțin capabile și nu pot ocupa funcții de conducere și că femeia nu are ce căuta în politică⁴. Datele explică de ce apariția legii a reprezentat o noutate pentru mulți dintre cetățenii Republicii Moldova.

III. Contextul normativ anterior adoptării legii

Situația drepturilor omului din Republica Moldova este descrisă printr-o singură frază: avem instituții și legi, dar acestea sunt nefuncționale. În ce privește protocolul nr. 12 al Convenției europene a drepturilor omului, el nu a fost ratificat.

În anul 2011, Republica Moldova a făcut parte din grupul celor patru țări care au fost supuse Revizuirii Universale Periodice (Universal Periodic Review, UPR) organizată de către Consiliul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite. Raportul final emis de către grupul de lucru stabilit în baza prevederilor acestui instrument internațional de monitorizare a situației drepturilor omului în statele membre a pus în evidență câteva aspecte. Conform Raportului, delegația Republicii Moldova a declarat că perspectiva integrării în Uniunea Europeană a creat un mediu pozitiv pentru apariția modernizărilor și transformărilor cu rezultate semnificative în domeniul drepturilor omului. Guvernul a raportat că s-au realizat sau erau pe cale de a se realiza în anul 2011 mai multe măsuri pozitive:

- Ministerul Justiției a înregistrat, în luna martie 2011, Liga Islamică din Republica Moldova ca organizație religioasă, care se bucură astfel de toate beneficiile ce derivă din statutul său legal (*refuzat de ani buni comunității musulmane din Moldova*);
- Inițierea reformei în justiție prin adoptarea Strategiei de Reformă pentru perioada 2011-2016;
- Adoptarea Planului de Acțiune 2011-2015 pentru populația Roma;
- Importanța sectorului juridic a fost reflectată și în noua Strategie de Dezvoltare „Moldova 2020”;
- Republica Moldova intenționează să ratifice Protocolul nr. 12 al Convenției pentru drepturile omului după adoptarea cadrului legislativ național de combatere a discriminării;
- Homosexualitatea a fost dezincriminată în legislația națională, cu toate acestea comunitatea LGBT rămâne un subiect sensibil cu importante implicații culturale și religioase față de care se

⁴ Idem, p. 5.

va adopta o abordare graduală pentru a crea și menține un echilibru dintre drepturile tuturor cetățenilor și particularitățile societății moldovenești⁵.

Prevederile constituționale și instituția ombudsman-ului reprezintă alte două instrumente menite să garanteze egalitatea între cetățeni și respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova. Acestea nu pot ține locul legii antidiscriminare, ale căror prevederi sunt capabile să confrunte specificitatea situației.

IV. Legea cu privire la asigurarea egalității: varianta I și II

Legea cu privire la asigurarea egalității din Republica Moldova a fost o condiție cerută de Uniunea Europeană (UE) în schimbul ofertei unui regim liberalizat de vize. La 15 iunie 2010 a fost lansat Dialogul RM - UE privind liberalizarea regimului de vize, în baza căruia s-au examinat condițiile de călătorie fără viză pentru cetățenii moldoveni în UE ca un obiectiv pe termen lung, iar la 25 octombrie 2010 Consiliul a invitat Comisia să pregătească un proiect al Planului de Acțiuni care stabilește condițiile ca, într-un final, la 16 decembrie 2010, Planul de Acțiuni privind liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova să fie aprobat de către UE. Potrivit prevederilor acestui document, liberalizarea vizelor era condiționată de: îmbunătățirea semnificativă a nivelului de securitate a documentelor, implementarea pașapoartelor biometrice, consolidarea gestionării frontierelor, a migrației și a politicii de azil, reformele și cooperarea în domeniul ordinii și siguranței publice (inclusiv lupta împotriva traficului de ființe umane), abordarea problemelor de relații externe (inclusiv drepturile omului și libertățile fundamentale) legate de circulația persoanelor⁶. Aceste obiective generale au fost formulate în patru tipuri de acțiuni concrete, de întreprins de către Republica Moldova pentru a obține un regim liberalizat de vize:

- Blocul 1: Securitatea documentelor, inclusiv implementarea pașapoartelor biometrice;
- Blocul 2: Imigrația ilegală, inclusiv readmisia;
- Blocul 3: Ordinea publică și securitatea;
- Blocul 4: Relații externe și drepturile fundamentale.

Fiecare bloc a fost împărțit în două secțiuni privind implementarea graduală a măsurilor stabilite: 1. repere preliminare cu privire la cadrul de politici (legislație și planificare); 2. criteriile specifice (implementarea eficientă și durabilă a măsurilor relevante). Așadar, cadrul legal trebuia pus în acord cu standardele comunității europene și aplicat conform acestora. Potrivit celor stipulate în Planul de Acțiuni, ritmul de avansare în direcția liberalizării regimului de vize depinde de progresele realizate de către Republica Moldova. Progresele înregistrate în îndeplinirea fiecărui set de condiții vor fi examinate atent și apreciate de către Comisie și Consiliu⁷. Conform prevederilor generale care descriu PEV este stabilit că pentru alocările financiare pe țări pentru anul 2014 și anii următori se vor lua în considerare rezultatele obținute de parteneri în

⁵ Consiliul Drepturilor Omului, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Republic of Moldova, Raportul, General Assembly, 2011, p. 2-4.

⁶ Idem, p. 2.

⁷ Idem, p. 3.

ceea ce privește reforma în cursul perioadei 2010-2012 (pe baza rapoartelor anuale de progres). Pentru țările în care nu s-au realizat reforme, UE va reconsidera sau chiar va reduce finanțarea⁸.

Până în prezent au fost elaborate doar două rapoarte cu privire la Planul de Acțiuni Moldova-UE prin care s-au constatat lucrurile realizate și modul în care s-au desfășurat, precum și ce ar trebui politicienii moldoveni să întreprindă în continuare pentru a îndeplini prevederile planului. Informațiile privind legea antidiscriminare din Republica Moldova indică gradul de implicare a actorilor externi și a celor interni în crearea contextului necesar pentru adoptarea unei astfel de legi. Elaborarea cadrului legal pentru prevenirea și combaterea discriminării face parte din cel de al patrulea Bloc prevăzut în Planul de Acțiuni. Conform Programului Național în baza căruia s-au stabilit termenele și instituțiile de implementare a celor stipulate în Plan, procesul de adoptare a legii antidiscriminare din Moldova trebuia să se desfășoare în felul următor:

Fig. 1 Planul de Acțiuni Moldova-UE

Blocul 4			
RELAȚII EXTERNE ȘI DREPTURI FUNDAMENTALE			
Adoptarea legislației în materia antidiscriminării în conformitate cu recomandările ONU și ale CE pentru asigurarea protecției eficiente contra discriminării			
Adoptarea proiectului de lege privind prevenirea și combaterea <i>discriminării</i> în <i>Republica Moldova</i>	Aprobarea de către Guvern a proiectului de lege cu privire la prevenirea și combaterea discriminării	Ministerul Justiției	Semestrul I 2011
	Prezentarea proiectului de lege spre examinare Parlamentului	Ministerul Justiției	Semestrul I 2011
	Adoptarea de Parlament a Legii cu privire la prevenirea și combaterea discriminării în prima și ultima lectură	Ministerul Justiției	Semestrul II 2011

V. Adoptarea Legii cu privire la asigurarea egalității

Legea cu privire la asigurarea egalității a fost adoptată la 25 mai 2012 și urma să intre în vigoare la 1 ianuarie 2013. Adoptarea legii în parlament a fost amânată aproape un. Există argumente care justifică amânarea, pe de altă parte cauzele invocate pot la rândul lor fi contestate. Legea antidiscriminare a fost avizată de guvern pentru prima oară în februarie 2011, după cum a fost planificat. Examinarea sa în parlament nu a avut loc pe deplin, iar proiectul a fost retras. Mass-media națională a scris despre retragerea legii din parlament ca fiind cauzată de presiunile venite din partea preoțimii ortodoxe din Moldova, care a reacționat împotriva acestei legi, datorită prevederii de interzicere a discriminării minorităților de orientare sexuală. Conform art. 1 alin. (1):

⁸ Comisia Europeană, Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, Bruxelles, 2011, p. 3.

Scopul prezentei legi este prevenirea și combaterea discriminării, precum și asigurarea egalității de șanse sau tratament tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Republicii Moldova în sfera politică, economică, socială, culturală, și în alte sfere ale vieții fără deosebire de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingere religioasă, sex, vârstă, stare a sănătății, dizabilitate, *orientare sexuală*, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, precum și pe bază de orice alt criteriu similar” (s.n.).⁹

Elaborarea legii antidiscriminare a fost gândită să corespundă cadrului normativ al Uniunii Europene, expresie a intenției de aliniere a Republicii Moldova la standardele, regulile și cadrele de existență și funcționare ale UE. Dar referirea la orientarea sexuală a dus la reacții negative atât ale populației, cât și ale politicienilor. Liderii comunităților religioase au cerut retragerea urgentă a legii din parlament. Reprezentanții bisericii dominante ortodoxe din Republica Moldova au fost cei mai insistenți în acest sens. Emiterea comunicatelor de presă, organizarea conferințelor de presă și a protestelor în masă, participarea la emisiuni televizate, propovăduirea normalității religioase și vizita primului ministru au fost cele mai vizibile și mediatizate acțiuni întreprinse de conducătorii mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove cu scopul de a împiedica adoptarea legii antidiscriminare. Eforturile întreprinse de reprezentanții bisericii ortodoxe s-au soldat cu succes, iar proiectul de lege a fost retras din parlament spre a fi revizuit.

Nici în parlament proiectul nu a fost întâmpinat pozitiv de toți aleșii naționali. Reprezentanții partidelor (comunist, socialist și democratic) au criticat includerea în lege a sintagmei „orientare sexuală” și au amenințat că nu vor participa la votarea unui astfel de proiect. Propunerea legislativă cu privire la combaterea discriminării nu a putut fi adoptată de către parlament în primul semestru al anului 2011, conform agendei stabilite prin Planul de Acțiuni UE-Moldova pentru un regim liberalizat de vize. Perioada de revizuire în care formal a fost implicată și societatea civilă – organizațiile nonguvernamentale, biserica, agențiile organizațiilor internaționale ș.a. – s-a extins până la 25 mai 2012, când legea a fost adoptată în parlament. Din februarie 2011 până în mai 2012, spațiul public a fost asaltat de reacții, discuții, dezbateri, proteste, cereri, manifestări, etc. aparținând unor oameni fie înregimentați politic, fie militanți ai organismelor civice.

5.1. Actorii Contra

Persoanele care s-au exprimat contra legii cu privire la asigurarea egalității reprezintă în principal două grupuri: parlamentarii socialiști, comuniști și democrații-socialiști și reprezentanții bisericii ortodoxe din Moldova. Din partea bisericii s-au manifestat cel mai activ Mitropolitul Chișinăului și al Întregii Moldove, Vladimir și episcopul de Bălți și Fălești, Marchel. Anumite declarații ai unor reprezentanți ai bisericii sunt de citat pentru relevanța lor:

Ghenadie Văluță, Preot (declarații 14 martie 2011):

Sunt deșeuri promovate la nivel de lege. Sunt lucruri care vin în contradicție cu valorile și logica oamenilor, chiar și contra legii. Legea va naște mai multe patologii sexuale, iar termenul cu orientarea sexuală este o mină la temelia valorilor noastre. Noi avem o reacție a unei alianțe – întreaga biserică ortodoxă, mitropolia Basarabiei etc. Această lege ne socoate de proști, dar este o lacună foarte periculoasă. Nu e o lege rea, dar homosexualii și lesbienele întâi vor să se cocoțeze în capul legii, iar mai apoi vor cere și mai multe drepturi¹⁰.

⁹ Proiect de lege privind prevenirea și combaterea discriminării, Guvernul Republicii Moldova, 2011.

¹⁰ D. Ciorici, Ministrul Justiției: De legea antidiscriminare avem nevoie, dar în Moldova nu vor fi legalizate niciodată căsătoriile între homosexuali, Unimedia.info, 15 martie 2011

Marian Lupu, *fostul Președinte al Parlamentului* (declarații 4-9 aprilie 2012):

Acest proiect de lege nici inițial, nici în varianta de proiect, nici în varianta finală pe care o s-o adopte Parlamentul, nu se va referi la posibilități de formare a familiei, adopții de copii, schimbări de noțiuni de mamă și tată și multe altele. Aceste noțiuni presupun principii fundamentale creștinești și tradiționale în această țară (s.n)¹¹.

Legea cu privire la asigurarea egalității nu este o lege dedicată strict comunității LGBT din Republica Moldova, ci o normă generală menită să prevină și să combată discriminarea cu care se confruntă orice persoană de pe teritoriul Moldovei. În al doilea rând, legea nu îndeamnă la „răspândirea” unei comunități sau alteia, ci asigură protecția persoanelor care sunt considerate mai vulnerabile datorită identității lor. Proiectul de lege prevedea și interzicerea discriminării pe bază de religie, astfel amânarea ei îi afecta și pe credincioși. Totuși, interpretarea greșită a legii și limitarea semnificației ei au dominat spațiul public și s-a creat o stare generală de contestare a guvernului și a legii propuse de acesta. Astfel, legea a fost retrasă, urmare a presiunilor venite din partea reprezentanților bisericii ortodoxe din Republica Moldova și a deschiderii limitate a unor politicieni față de aceste concepte.

În ceea ce privește reacția clasei politice față de legea cu privire la asigurarea egalității trebuie să distingem două categorii „autocreate”: unii politicieni s-au declarat împotriva sintagmei „orientare sexuală” și au ținut ca în lege să apară clauza familiei și a adopțiilor; alții chiar și după aproape șase luni de când legea a intrat în vigoare continuă să susțină că această lege trebuie să fie amânată sau abrogată. Cei mai vehemenți în acest sens s-au afirmat liderii partidelor socialist și comunist, Igor Dodon și Vladimir Voronin.

Pentru a fi adoptat, în proiectul de lege au fost operate mai multe schimbări, mai importante fiind:

- s-a scos sintagma „orientare sexuală” menționată ca și criteriu în baza căruia discriminarea este strict interzisă. Aceasta apare *ad litteram* în lege doar în Capitolul II „Dispoziții Speciale” la art. 7 sub următoarea formă: „interzicerea discriminării pe bază de orientare sexuală va fi aplicată în domeniul angajării în câmpul muncii și ocupării”;

- s-au introdus clauza familiei, a adopțiilor și a cultelor religioase în art. 1 sub forma alin. 2: „Prevederile prezentei legi nu se extind și nu pot fi interpretate ca aducând atingere:

- a) familiei, care se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie;

- b) raporturilor de adopție;

- c) cultelor religioase și părților lor componente în partea ce ține de convingerile lor religioase”

- s-au scos art. 7, 9 și 19 prin care se specificau situațiile care nu constituie discriminare, se detaliau relațiile de cooperare dintre angajator și angajați pentru a evita cazurile de discriminare și se specifica rolul societății civile în domeniul prevenirii și combaterii discriminării.

Astfel, legea cu privire la asigurarea egalității în forma sa actuală este mai săracă din punct de vedere al conținutului și al ariei de acoperire. Ea nu mai prevede acțiuni afirmative, nu mai sunt avute în vedere organizațiile nonguvernamentale dedicate protecției drepturilor omului. S-a redus implicarea societății civile în prevenirea și combaterea discriminării, deoarece recunoaș-

(<http://unimedia.info/stiri/ministrul-justitiei-de-legea-antidiscriminare-avem-nevoie--dar-in-moldova-nu-vor-fi-legalizate-niciodata-casatoriile-intre-homosexuali-31220.html>).

¹¹ Publika.md, Biserica a acceptat Legea antidiscriminare, Publika, 9 aprilie 2012 (http://www.publika.md/biserica-a-acceptat-legea-antidiscriminare_789041.html).

terea prin lege a rolului organizațiilor nonguvernamentale în acest domeniu ar fi oferit autoritate și justificare acțiunilor întreprinse de acestea.

5.2. Actorii Pro

Cei care s-au manifestat a fi în favoarea legii cu privire la asigurarea egalității fac parte, în principal, din două categorii și anume, reprezentanții societății civile, de obicei activiști ai drepturilor omului și oficialii instituțiilor și agențiilor internaționale cu sediile în Republica Moldova. Reprezentanții UE au un rol aparte de jucat în promovarea și susținerea acestei legi, deoarece de funcționarea ei depinde în mare măsură procesul de cooperare al Moldovei cu comunitatea europeană. După ce proiectul de lege a fost retras din parlament, în societatea moldovenească s-au petrecut simultan mai multe lucruri care au avut scopul de a elucida toate „misterele” aduse de această lege, de exemplu s-au organizat proteste din partea comunității religioase ortodoxe, dar nu numai, pe altă parte și reprezentanții ONG-urilor au recurs la acțiuni publice pentru a atrage atenția asupra importanței și necesității unei astfel de prevederi legale¹²:

Antonița Fonari, secretar general al Consiliului ONG din R. Moldova (declarații 22 martie 2011):

Sunt convinsă că Uniunea Europeană nu va accepta excluderea unei sintagme din această lege. Dacă noi vom omite o categorie, atunci eu, ca persoană homosexuală, să zicem, aş putea să plec la Bruxelles, să spun că sunt discriminată și să cer azil politic. Parlamentul trebuie să o adopte, iar dacă legea nu va trece, eu voi fi prima care o să mă declar romă, homosexuală și baptistă și o să cer azil politic.

Sergiu Ostaf, directorul Centrului de resurse pentru drepturile omului (CreDO) (declarații 22 martie 2011):

Această lege va avea mai multe efecte pozitive. Astfel, dacă ne referim la aspectul economic, experiența Marii Britanii ne demonstrează că se va mări productivitatea muncii, va spori calitatea serviciilor, vor crește vânzările la întreprinderi. Studiile din această țară ne demonstrează că va spori și accesul la piața de muncă a grupurilor dezavantajate social. Dacă vorbim despre domeniul sănătății și protecției sociale, atunci accesul la serviciile sociale ale cetățenilor din sudul republicii vor fi mai bune sau cel puțin la nivelul celor de la nord. Adică, cetățenii se vor egala, din punct de vedere geografic. Se va reduce și sărăcia.

Claude Cahn, consilier ONU pentru drepturile omului (declarații 22.03.2011):

Dezbaterea pe tema dată a fost „violată” de grupuri extremiste. Statele ce nu au prevăzută extinderea prevederii apărării tuturor grupurilor sociale nu pot fi calificate drept democratice. Această ură care există în societate față de persoanele care au altă orientare sexuală demonstrează că legea trebuie adoptată.

Diferențele de abordare și de înțelegere a legii cu privire la asigurarea egalității de către cele două grupuri de actori politici și sociali, atât de la nivel național, cât și de la nivel internațional care s-au poziționat fie contra, fie pro lege pot fi identificate cu ușurință din cele expuse mai sus. Importanța legii pentru societatea moldovenească a fost argumentată de către actorii pro prin referire la grupurile de cetățeni, în ansamblu, care beneficiază în mod direct de prevederile legii, și anume minoritățile etnice, lingvistice, religioase, rasiale etc., în timp ce opozanții legii s-au limitat în a percepe această lege ca fiind benefică doar comunității LGBT.

¹² Redacția *Timpu*, Polemici în comisia parlamentară: Legea Antidiscriminare, pro și contra, 23 martie 2011 (<http://www.timpul.md/articol/polemici-in-comisia-parlamentara-legea-antidiscriminare-pro-si-contra-21797.html>).

Grupul celor care au susținut demersul de adoptare a legii cu privire la asigurarea egalității este format din societatea civilă instituționalizată din domeniul drepturilor omului și actorii externi prezenți în Republica Moldova. Reprezentanții bisericești, ai partidelor comunist și socialist au constituit baza grupului de opozanți. Actorii poziționați contra nu s-au bucurat de susținere externă în îndeplinirea acțiunilor și demersurilor lor.

VI. Legea cu privire la asigurarea egalității și comunitatea LGBT

Comunitatea LGBT din Republica Moldova a fost vizată de legea cu privire la asigurarea egalității încă din primul moment de apariție a proiectului. Specificarea „orientării sexuale” ca și criteriu al interzicerii discriminării a reprezentat elementul cheie în declanșarea a unui val de evenimente:

1. Proiectul de lege a fost schimbat, astfel încât varianta finală a legii se referă la protecția persoanelor homosexuale împotriva discriminării doar în câmpul muncii, totuși specificarea „orice alt criteriu similar” din cadrul art. 1 asigură interzicerea discriminării în baza diverselor criterii, iar unul dintre acestea poate fi și orientarea sexuală.

2. Reprezentanții bisericii ortodoxe, ai partidelor comunist și socialist au întreprins măsuri de abrogare a legii din momentul adoptării acesteia și până în prezent. Ultima solicitare, în acest sens, a fost făcută de către Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, condus de Igor Dodon, cu ocazia organizării marșului diversității în Chișinău în data de 19 mai 2013¹³.

3. Autoritățile locale din orașul Bălți au înaintat spre discuție și decizie un proiect de lege prin care capitala de nord a țării să devină zonă **interzisă pentru gay**¹⁴.

4. Adunarea Populară a Găgăuziei a adoptat în data de 30 aprilie 2013 propria lege prin care căsătoriile între persoanele de același sex sunt interzise pe teritoriul Unității Teritorial-administrative Găgăuze, iar agenții economici au dreptul de a refuza angajarea persoanelor homosexuale. Ivan Burdudji, deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei a declarat în cadrul ședinței de lucru următoarele: „de ce în baza unor preferințe sexuale netradiționale să ceri ceva de la societate? De ce să organizezi parade și să soliciți acceptarea preferințelor tale sexuale de către majoritate, pentru care acestea sunt dezagătătoare? De ce să se joace de-a familia oamenii care nu pot constitui o familie?”¹⁵

5. Autoritățile publice locale din Chișinău au venit cu solicitarea de a schimba locul desfășurării marșului minorității sexuale din centrul orașului către o zonă închisă și puțin populată, astfel încât Judecătoria sectorului Centru a decis ca marșul LGBT – „Curcubeul peste Nistru” din 19 mai 2013 să se desfășoare la Teatrul de Vară din Parcul „Valea Morilor”¹⁶.

¹³ Moldova.org, Socialiștii vor abrogarea legii cu privire la egalitatea de șanse, (*politicom.moldova.org*), 20 mai 2013 (<http://politicom.moldova.org/news/socialitii-vor-abrogarea-legii-cu-privire-la-egalitatea-de-anse-236920-rom.html>).

¹⁴ Publika.md, Capitala de nord a țării interzisă pentru gay?, Publika, 23 februarie 2012 (http://www.publika.md/capitala-de-nord-a-tarii-interzis-a-pentru-gay_717531.html).

¹⁵ Publika.md, Deputații din Găgăuzia au adoptat propria lege despre (in)egalitatea de șanse. Ce prevede aceasta, Publika, 30 aprilie 2013 (http://www.publika.md/deputatii-din-gagauzia-au-adoptat-propria-lege-despre-inegalitatea-de-sanse--ce-prevede-aceasta_1376641.html).

¹⁶ Natalia Ghilașcu, Instanța de judecată a pășit din nou pe greblă și a interzis marșul gay-ilor în centrul capitalei, *discriminare.md*, 18 mai 2013 (<http://discriminare.md/discriminarea-in-moldova/instanta-de-judecata-a-pasit-din-nou-pe-grebla-si-a-interzis-marsul-gaylor-in-centrul-capitalei/>).

6. Pastorul senior, Vasile Filat al bisericii baptiste „Buna Vestire” a declarat în cadrul unei conferințe de presă cu privire la organizarea marșului diversității următoarele: „Aceste acțiuni sunt doar primele consecințele ale Legii privind asigurarea egalității. În campania electorală au promis că legea nu va trece în formula de legalizare a practicii homosexualității. Nu s-au ținut de cuvânt. Suntem îndurerați de decizia pe care au luat-o. Cineva spunea că greșelile politicianilor sunt crime împotriva națiunii. Adoptarea acestei legi a fost o crimă”¹⁷.

7. Robert Cererari, președintele organizației romilor din Moldova a declarat în cadrul unui interviu pentru postul de televiziune ProTV că „romii din Moldova vor o lege antidiscriminare, doar că nu vor să fie puși alături de homosexuali”¹⁸.

8. În data de 19 mai 2013 a avut loc marșul diversității „Curcubeul peste Nistru” la care au participat mai mulți oficiali externi, dar niciun reprezentant al statului. Ingrid Tersman, ambasadoarea Suediei la Chișinău, William Moser, ambasadorul american, Marije Cornelissen, membru al Parlamentului European, Stefan Fule, Comisarul European pentru Extindere și Dirk Schuebel, Ambasadorul UE în Moldova – au fost cei care au participat la marșul LGBT exprimându-și susținerea pentru drepturile omului, respectiv drepturile persoanelor homosexuale și îndemnând societatea moldovenească spre toleranță¹⁹.

9. Mitropolitul Chișinăului și întregii Moldove, Vladimir, a declarat cu privire la marșul LGBT: „Am discutat și am decis ca pe 19 mai în bisericile din țară să se facă rugăciuni. Totodată ne vom aduna la 09:30 în scuarul Catedralei pentru a face o rugăciune comună. De acolo ne deplasăm la monumentul lui Stefan cel Mare pentru a depune flori și vom invita conducerea de vârf: președintele, președintele interimar al Parlamentului, premierul interimar și vom face o declarație în care vom cere anularea legii antidiscriminare și schimbarea legii pentru cultul bisericii. Dacă nu vom fi auziți vom organiza o adunare mare, apoi peste o lună vom cere permisiunea pentru proteste”²⁰.

10. Liderul Partidului Comuniștilor, Vladimir Voronin, a refuzat să aibă o întâlnire cu Comisarul UE pentru Extindere, Stefan Fule. Potrivit unei declarații emise de PCRM, „întrevederea nu a avut loc în semn de protest față de comportamentul oficialului UE în cadrul vizitei sale la Chișinău, argumentându-se că în situația în care pentru unii oficiali europeni susținerea minorităților sexuale, precum și susținerea grupărilor oligarhice și criminale de la putere este mai presus de respectarea drepturilor și intereselor majorității cetățenilor, PCRM a considerat nepotrivită vizita respectivă”²¹.

¹⁷ Natalia Ghilașcu, Creștinii prevăd izbucnirea unor violențe dacă gayii nu vor renunța la paradă, *discriminare.md*, 16 mai 2013 (<http://discriminare.md/actualitate/crestinii-prevad-izbucnirea-unor-violente-daca-gayii-nu-vor-renunta-la-parada/>).

¹⁸ ProTV, Romii din Moldova vor o lege antidiscriminare..., dar cu o condiție, *protv.md*, 29 aprilie 2012 (<http://www.protv.md/stiri/social/fara-gay-romii-din-moldova-vor-o-lege-antidiscriminare-dar-cu.html>).

¹⁹ Natalia Ghilașcu, Primul marș al gaylor din Moldova, cu aplauze și susținere din partea oficialilor europeni, *discriminare.md*, 19 mai 2013 (<http://discriminare.md/actualitate/primul-mars-al-gaylor-din-moldova-cu-aplauze-si-sustinere-din-partea-oficialilor-europeni/>).

²⁰ Cotidianul, Mitropolitul Chișinăului va cere abrogarea Legii Antidiscriminare, în ziua paradei gay, *cotidianul.ro*, 17 mai 2013 (<http://www.cotidianul.ro/mitropolitul-chisinaului-va-cere-abrogarea-legii-antidiscriminare-in-ziua-paradei-gay-213700/>).

²¹ Jurnal, Voronin a refuzat să se vadă cu Fule, în semn de protest, *jurnal.md*, 19 mai 2013 (<http://jurnal.md/ro/news/voronin-a-refuzat-sa-se-vada-cu-fule-in-semn-de-protest-1150877/>).

Lista evenimentelor poate continua. Cele enunțate sunt relevante pentru trei aspecte importante cu privire la relația dintre legea antidiscriminare și comunitatea LGBT, și anume: (i) subiectul este încă de actualitate chiar și după un an de la adoptarea legii; amenințarea cu abrogarea acesteia venită din partea comunităților religioase și a politicienilor comuniști și socialiști este invocată constant; (ii) reprezentanții altor minorități din Republica Moldova se poziționează separat de comunitatea LGBT și (iii) balanța politică în termeni de promovare și respectare a drepturilor persoanelor homosexuale este dominată de reprezentanții externi: aceștia sunt mult mai activi public în susținerea comunității LGBT în comparație cu oficialii autohtoni.

Relația dintre legea cu privire la asigurarea egalității și minoritatea sexuală din Republica Moldova este caracterizată de două dimensiuni. Pe de o parte, adoptarea legii a adus comunității LGBT recunoaștere și vizibilitate publică, atribute aproape absente până la apariția legii, iar pe de altă parte, blamare și discriminare, la nivel legislativ (prevederile din Găgăuzia și Bălți) și la nivel cotidian (cazurile de violență verbală și fizică la adresa unor homosexuali²²). Prin adoptarea legii s-a creat un spațiu public de discuție despre comunitatea LGBT din Moldova și s-au creat premisele de „coming out în grup” pentru întreaga comunitate existentă în societatea moldovenească, membrii minorității sexuale devenind mai activi în promovarea comunității și a nevoilor lor ca grup minoritar diferit de majoritate. Legea cu privire la asigurarea egalității constituie un instrument de protecție al comunității LGBT și îi asigură capacitatea de a se expune public prin diverse activități educative, informative, de advocacy etc. În același timp, legea a atras după sine și nesiguranță pentru minoritatea sexuală din Republica Moldova. Populația majoritară pare să nu fie pregătită să accepte diversitatea identităților. Influența instituțiilor religioase rămâne puternică la nivel societal.

Tind să clasifice schimbarea de vizibilitate adusă comunității LGBT prin adoptarea legii cu privire la asigurarea egalității mai degrabă pozitivă, decât negativă. Aplicarea legii va întări puterea ei normativă, iar în timp, inițierea unor programe educaționale va veni în sprijinul toleranței și a respectării drepturilor omului.

VII. Concluzii

Legea cu privire la asigurarea egalității a apărut în Republica Moldova ca rezultat al negocierilor dintre UE și Moldova în procesul de liberalizare a regimului de vize pentru cetățenii moldoveni. Adoptarea și implementarea acestei legi reprezenta una dintre condițiile pe care autoritățile centrale moldovenești trebuiau să le îndeplinească pentru a fi eligibile pentru semnarea Acordului UE-Republica Moldova din cadrul Summit-ului de la Vilnius care va avea loc în noiembrie 2013. Transformarea legii într-o condiție a constituit un motiv în plus pentru opoziții ei de a contesta conținutul actului normativ și de a insista asupra abrogării ei.

Legea cu privire la asigurarea egalității a reușit să provoace, să intensifice și să facă vizibile anumite lucruri în societatea moldovenească. Ea a deschis spații de discuții pentru subiecte altfel ținute în umbră, de exemplu drepturile minorităților, comunitatea LGBT, fenomenul discriminării etc., în general ignorate, amânate de către clasa politică deseori sub pretextul necesității de a acorda atenție mai întâi nevoilor socio-economice ale cetățenilor. Guvernanții nu s-au preocupat anterior pentru inițierea unei astfel de legi: a fost nevoie de sugestia oficialilor externi.

²² *Natalia Ghilașcu*, Un tânăr gay din Chișinău a fost lovit cu brutalitate din cauza orientării sexuale, discriminare.md, 17 iunie 2013 (<http://discriminare.md/discriminarea-in-moldova/un-tanar-gay-din-chisinau-a-fost-lovit-cu-brutalitate-din-cauza-orientarii-sexuale/>).

Societatea moldovenească a fost provocată și antrenată într-un dialog pro și contra polarizându-se prin coaliții de actori sociali și politici. S-a intensificat activismul public al societății civile instituționalizate și al comunităților religioase, au devenit vizibile grupurile de cetățeni distincte de majoritate prin orientarea lor sexuală.

Fenomenele enumerate erau foarte rar întâlnite în societatea moldovenească și oricum, nu la intensitatea căpătată după apariția legii cu privire la asigurarea egalității. Între aspectele mai puțin pozitive care au însoțit legea ar fi slabul interes acordat în societatea moldovenească minorităților etnice și lingvistice. Legea antidiscriminării reprezenta un bun mijloc de a iniția discuția asupra fenomenelor etnoculturale și sub o altă formă decât cea politică, însă de la apariția ei și până azi nu s-a realizat un astfel de deziderat. Importanța și componența destinată rului legii au fost distorsionate de către reprezentanții comunităților religioase. Ultimii au interpretat legea ca fiind favorabilă doar comunității LGBT și au acționat spre a contesta legea doar din această perspectivă, creând și promovând o imagine falsă a prevederilor actului normativ. În plus, societatea moldovenească nu poate fi caracterizată, astăzi, ca promotoare a toleranței, diversității, multiculturalității etc. Este principalul motiv care explică dificultățile de înțelegere și de acceptare a legii ca atare.

Bibliografie relevantă pentru legea antidiscriminare:

Documente oficiale, legi naționale, tratate internaționale:

1. Acord între Comunitatea Europeană și Republica Moldova privind facilitarea eliberării vizei, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2007.
2. Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki, Manual Drepturilor Omului, București, 2008.
3. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Informații statistice pentru anul 2010 cu privire la cauzele moldovenești la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Chișinău, 2011.
4. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Informații statistice pentru anul 2011 cu privire la activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului, Chișinău, 2012.
5. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Informații statistice pentru anul 2012 cu privire la activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului, Chișinău, 2013.
6. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, RAPORT, privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2011, Chișinău, 2012.
7. Comisia Europeană, Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, Bruxelles, 2011.
8. Consiliul Drepturilor Omului, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Republic of Moldova, Raportul, General Assembly, 2011.
9. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Protocol 12, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasbourg (<http://www.echr.coe.int/Documents/Convention RON.pdf>).
10. Dialogul UE – Republica Moldova privind Liberalizarea Regimului de Vize, Planul de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize, 16 decembrie 2010 (<http://infoeuropa.md/ue-privind-rm/dialogul-ue-republica-moldova-privind-liberalizarea-regimului-de-vize-planul-de-actiuni-privind-liberalizarea-regimului-de-vize>).
11. European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Diplomacy, Second progress report on the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on Visa Liberalisation, Brussels, 2012.

12. Hotărâre Guvernului nr. 122 din 4.03.2011 cu privire la aprobarea Programului național de implementare a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană în domeniul liberalizării regimului de vize (M.Of. nr. 37-38 2011).

13. Fundația Soros-Moldova, Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării: studiu sociologic, Cartier, Chișinău, 2011.

14. Legea nr. 1349-XIII din 17.10.1997 cu privire la avocații parlamentari (<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311577>).

15. Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității (M.Of. nr. 103 din 29.05.2012), data intrării în vigoare la 1.01.2013 (<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=343361&lang=1>).

16. Lege nr. 382 din 19.07.2001 cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor, Chișinău, 2001 (<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312817&lang=1>)

17. Ministerul Afacerilor Externe, Lista Tratatelor Multilaterale, Chișinău (http://www.mfa.gov.md/img/docs/lista_tratate_multilaterale.pdf).

18. Planul de Acțiuni, Prioritățile acțiunilor de reformă ale Republicii Moldova – Măsuri-cheie până în luna iunie, 2011

19. Parlamentul Republicii Moldova, Proiecte de acte legislative, Proiectul legii pentru abrogarea Legii cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012, data înregistrării 07.03.2013 (<http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/1649/Default.aspx>).

20. *Sztompka, P.*, Cultural and Civilizational Change: The Core of Post-Communist Transition, în Bruno Grancelli (ed.) Social Change and Modernization: Lessons from Eastern Europe, Berlin: Walter de Gruyter, 1995.

Instituții și organizații în mediul online:

1. Centrul pentru Drepturile Omului, <http://www.ombudsman.md/ro/vizite-de-monitorizare>
2. Centrul pentru Drepturile Omului, Principiul egalității și nondiscriminării: pliant informativ, Chișinău, 2012 (<http://www.ombudsman.md/ro/activitate-editoriala>).
3. Biroul Relațiilor Interetnice, Recensământul populației 2004 (<http://www.bri.gov.md/index.php?pag=sec&id=55&l=>).
4. Portal Informațional, Civic.md (<http://www.civic.md/lista/ong/drepturile-omului.html>)
5. Coaliția Nediscriminare (http://www.nediscriminare.md/index.php?module=static&item_id=1)

Declarații, interviuri și articole de presă din mediul online:

1. *Natalia Ghilașcu*, Înființarea Consiliului Discriminării este amânată la nesfârșit din cauza crizei politice, Discriminare.md, 23 aprilie, 2013 (<http://discriminare.md/actualitate/infiintarea-consiliului-nediscriminarii-este-amanata-la-nesfarsit-din-cauza-crizei-politice/>).

2. *Dumitru Ciorici*, Ministrul Justiției: De legea antidiscriminare avem nevoie, dar în Moldova nu vor fi legalizate niciodată căsătoriile între homosexuali, Unimedia.info, 15 martie 2011 (<http://unimedia.info/stiri/ministrul-justitiei-de-legea-antidiscriminare-avem-nevoie--dar-in-moldova-nu-vor-fi-legalizate-niciodata-casatoriile-intre-homosexuali-31220.html>).

3. *Sergiu Praporșic*, A cedat sau nu mitropolitul Vladimir în fața măgulelilor și presiunilor premierului Filat în problema legii antidiscriminare, Flux, 13 aprilie 2012, (<http://www.flux.md/editii/201214/articole/13233/>).

4. Redacția, Lupul despre Legea antidiscriminare: Să fie clar, această situație în Republica Moldova nu va fi, Timpul, 4 aprilie 2012 (<http://www.timpul.md/articol/lupu-despre-legea-antidiscriminare-sa-fie-clar-aceasta-situatie-in-republica-moldova-nu-va-fi-32926.html>).

5. Publika.md, Biserica a acceptat Legea antidiscriminare, Publika, 9 aprilie 2012, (http://www.publika.md/biserica-a-acceptat-legea-antidiscriminare_789041.html).

6. Publika.md, Biserica vine cu soluții pentru a evita Legea antidiscriminare, Publika, 9 aprilie 2012 (http://www.publika.md/biserica-vine-cu-solutii-pentru-a-evita-legea-antidiscriminare_788421.html).
7. Publika.md, Îndemn bisericesc! Episcopul Marchel cheamă la proteste, Publika, 3 aprilie 2012 (http://www.publika.md/indemn-bisericesc-episcopul-marchel-cheama-la-proteste_779681.html).
8. Publika.md, Episcopul de Bălți, Marchel, amenință cu proteste, Publika, 15 decembrie 2011 (http://www.publika.md/episcopul-de-balti--marchel--ameninta-cu-proteste_600791.html).
9. Igor Dodon, Socialiștii vor vota împotriva legii care liberalizează homosexualismul, Igor Dodon pentru Moldova, mai 2012 (<http://dodon.md/2012/05/socialistii-vor-vota-impotriva-legii-care-liberalizeaza-homosexualismul/>).
10. Igor Dodon, Socialiștii propun votul nominal în cazul legii privind minoritățile sexuale”, Igor Dodon pentru Moldova, mai 2012 (<http://dodon.md/2012/05/socialistii-propun-votul-nominal-in-cazul-legii-privind-minoritatile-sexuale/>).
11. Partidul Socialiștilor din Moldova, Socialiștii au manifestat împotriva legii anti-discriminare, socialistii.md, mai 2012 (<http://socialistii.md/socialistii-au-manifestat-impotriva-legii-anti-discriminare/>).
12. Hotnews.md, Dodon a contestat Legea antidiscriminare la Curtea Constituțională, deca.md, 31 mai 2012 (<http://deca.md/hotnews.md/articles/view.hot?id=15837>).
13. Tribuna, Top-50 declarații politice trăsnete ale anului 2012, Tribuna.md, (<http://yupi.md/top-50-declaratii-politice-trasnite-ale-anului-2012/>).
14. Angela Goța, Stirile Pro TV, protv.md, 23 mai 2013 (<http://www.protv.md/stiri/jurnale-de-stiri/stirile-pro-tv-cu-angela-gota-23-05-13.html>).
15. Vladimir, Mitropolitul Chișinăului și al Întregii Moldove, Declarația Mitropoliei referitoare la adoptarea Legii cu privire la asigurarea egalității, mitropolia.md, 25 mai 2012, (<http://mitropolia.md/declaratia-mitropoliei-moldovei-referitor-la-adoptarea-legii-cu-privire-la-asigurarea-egalitatii/>).
16. Redacția, Polemici în comisia parlamentară: Legea Antidiscriminare, pro și contra, Timpul, 23 martie 2011 (<http://www.timpul.md/articol/polemici-in-comisia-parlamentara-legea-antidiscriminare-pro-si-contr-21797.html>).
17. Cornelia Cozonac, Legea antidiscriminare, o lege pentru fiecare, Radio Europa Liberă, 30 aprilie 2012 (<http://www.europalibera.org/content/article/24565590.html>).
18. Iolanda Bădiliță, Legea antidiscriminare un simbol al procesului de modernizare”, Radio Europa Liberă, 30 martie 2012 (<http://www.europalibera.org/content/article/24532407.html>).
19. Cristina Buzovschi, „Schuebel: Moldova are două mari restanțe-combaterea corupției și legea antidiscriminare”, unimedia.info, 16 mai 2012, (<http://unimedia.info/stiri/schuebel-moldova-are-doua-mari-restante---combaterea-coruptiei-si-legea-antidiscriminare-47703.html>
20. Redacția, Republica Moldova are un nou guvern de centru-dreapta, condus de Iurie Leancă, Agerpres.ro, 30 mai 2013 (<http://www.agerpres.ro/media/index.php/international/item/199684-RMoldova-are-un-nou-guvern-de-centrudreapta-condus-de-Iurie-Leanca.html>).
21. Publika.md, Exclusiv! Interviu cu ambasadorul SUA la Chișinău, despre importanța legii cu privire la egalitatea de șanse pentru Moldova, Publika, 13 mai 2013 (http://www.publika.md/exclusiv-interviu-cu-ambasadorul-sua-la-chisinau--despre-importanta-legii-privind-egalitatea-de-sanse-pentru-moldova_1395591.html).
22. Moldova.org, Socialiștii vor abrogarea legii cu privire la egalitatea de șanse”, politicom.moldova.org, 20 mai 2013 (<http://politicom.moldova.org/news/socialitii-vor-abrogarea-legii-cu-privire-la-egalitatea-de-anse-236920-rom.html>).
23. Publika.md, Capitala de nord a țării interzisă pentru gay?, Publika, 23 februarie 2012 (http://www.publika.md/capitala-de-nord-a-tarii-interzisa-pentru-gay_717531.html).
24. Publika.md, Deputații din Găgăuzia au adoptat propria lege despre (in)egalitatea de șanse. Ce prevede aceasta, Publika, 30 aprilie 2013 (http://www.publika.md/deputatii-din-gagauzia-au-adoptat-propria-lege-despre-inegalitatea-de-sanse--ce-prevede-aceasta_1376641.html).

-
25. *Natalia Ghilașcu*, Instanța de judecată a pășit din nou pe greblă și a interzis marșul gaylor în centrul capitalei, *discriminare.md*, 18 mai 2013 (<http://discriminare.md/discriminarea-in-moldova/instanta-de-judecata-a-pasit-din-nou-pe-grebla-si-a-interzis-marsul-gaylor-in-centrul-capitaliei/>).
26. *Natalia Ghilașcu*, Creștinii prevăd izbucnirea unor violențe dacă gayii nu vor renunța la paradă, *discriminare.md*, 16 mai 2013 (<http://discriminare.md/actualitate/crestinii-prevad-izbucnirea-unor-violente-daca-gayii-nu-vor-renunta-la-parada/>).
27. ProTV, Romii din Moldova vor o lege antidiscriminare... dar cu o condiție, *protv.md*, 29 aprilie 2012 (<http://www.protv.md/stiri/social/fara-gay-romii-din-moldova-vor-o-lege-antidiscriminare-dar-cu.html>).
28. *Natalia Ghilașcu*, Primul marș al gay-ilor din Moldova, cu aplauze și susținere din partea oficialilor europeni, *discriminare.md*, 19 mai 2013 (<http://discriminare.md/actualitate/primul-mars-al-gaylor-din-moldova-cu-aplauze-si-sustinere-din-partea-oficialilor-europeni/>).
29. Cotidianul, Mitropolitul Chișinăului va cere abrogarea Legii Antidiscriminare, în ziua paradei gay, *cotidianul.ro*, 17 mai 2013 (<http://www.cotidianul.ro/mitropolitul-chisinaului-va-cere-abrogarea-legii-antidiscriminare-in-ziua-paradei-gay-213700/>).
30. Jurnal, Voronin a refuzat să se vadă cu Fule, în semn de protest, *jurnal.md*, 19 mai 2013 (<http://jurnal.md/ro/news/voronin-a-refuzat-sa-se-vada-cu-fule-in-semn-de-protest-1150877/>).
31. *Natalia Ghilașcu*, Un tânăr gay din Chișinău a fost lovit cu brutalitate din cauza orientării sexuale, *discriminare.md*, 17 iunie 2013 (<http://discriminare.md/discriminarea-in-moldova/un-tanar-gay-din-chisinau-a-fost-lovit-cu-brutalitate-din-cauza-orientarii-sexuale/>).